

RASCOALA LUI HOREA, VOL. I-II, David Prodan. București, Edit. științifică și enciclopedică, 1984. 624 p. + 776 p.

Marile evenimente și procese istorice suscită un interes constant de-a lungul timpului, pe măsură ce fiecare generație rescrie istoria în consonanță cu propria sensibilitate. În urmă cu peste o 100 de ani, în 1884, Nicolae Densușianu realizează, din perspectiva unei viziuni globale, aflate sub semnul perioadei de tranziție de la romantism la pozitivism, un adevărat monument istoriografic închinat răscoalei lui Horea. În anii noștri, după o serie de demersuri parțiale, după valorificarea unor noi surse, istoriografia românească s-a îmbogățit cu o lucrare monumentală dedicată epocii din preajma și timpul anului 1784, monografia de excepție a academicianului David Prodan. Ca și Supplex-ul, această lucrare are de-acum propria ei istorie, deoarece, în urmă cu o jumătate de veac, din perspectiva unei viziuni materialist istorice, profesorul Prodan evidențiază, prin teza de doctorat intitulată "Răscoala lui Horea în comitatele Cluj și Turda", primul său demers asupra tumultului care cuprinsese lumea românească la 1784. De atunci, prin două ediții succesive, a cîte două volume succesive (în 1979 și în 1984), Răscoala lui Horea de David Prodan a devenit o carte de referință a culturii românești, receptată deopotrivă ca valoare istoriografică ori ca model de narațiune, de construcție epică armonioasă și echilibrată, bazată pe un vast material documentar, descoperit în arhivele din țară și străinătate.

Acad. David Prodan a evidențiat pertinent temeiurile sociale ale ridicării iobăgești, cauzele economice, contradicția ireductibilă dintre o elită privilegiată și o lume modestă, supusă asupririi, cu trăiri intense și cu o bogăție sufletească de aleasă generozitate umană. Sinteza recentă așează evenimentul în cadrul său firesc european și mondial, îi descoperă și relevă perspectiva și istoricitatea, subliniind ferm dialectica raportului dintre social și național. Cartea, așa cum ne avertizează autorul, "nu oferă o lectură comodă, confortabilă"; materialul faptic imens, aproape de nestăpînit, a dus la aglomerarea mărturiilor,

convergente sau contradictorii, la relatări pline de patimă, la încercări de obiectivitate, la scripte seci, oficiale sau, dimpotrivă, la cuprinderea unor izvoare subiective, colorate, impregnate de ură și răzbunare ori de milă, compasiune, înțelegere și căldură omenească. Toate la un loc, în ciuda impresiei prime pe care o degajă, în ciuda cultului pentru amănunt, care pare că dispersează și rupe firul evenimentelor, duc la realizarea în culori contrastante a unui tablou veridic, a unei întregi epoci, demne de numele ce i s-a dat cu atîta îndreptățire - lumea lui Horea. Lucrarea relevă în primele capitole premisele, prologul, geneza răscoalei, adică oferă o imagine a iobăgiei în cel de-al XVIII-lea secol. Această structură a cărții nu este generată de necesități de formă sau de dorința de încadrare într-o schemă anume, ci în convingerea autorului, exprimată încă în cartea Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea, că izbucnirile violente ale țărănimii nu pot fi înțelese fără aprofundarea structurilor sociale, a raporturilor sociale, a statutului social-economic al iobăgimii.

În prezentarea desfășurării răscoalei, academicianul David Prodan urmărește derularea faptelor prin geografia spațiului transilvan (ex.: In Zarand, Pe Mureș în jos, In comitatul Arad, Pe Valea Streiului, In Tara Hațegului etc.), sugerînd, de fapt, prin aceasta o "geografie" a spiritului de revoltă în opoziție cu teama și groaza nobilimii, cu indignarea ei; psihologia individuală prin repetare și argumentare, se convertește în model, devine prototip al psihologiei colective, pe grupuri și categorii sociale, pătrunse încă de-acum, de convingeri naționale. Autorul surprinde în a doua fază a răscoalei un fapt semnificativ: impactul oficialității, al armatei, al autorității imperiale asupra celor două tabere aflate în luptă. Gradația acestei imixtiuni, armate la început, de investigație judiciară mai apoi, sugerează și evoluția iluziei monarhice în mintea țăranilor. Credința în intervenția benefică a suveranului se convertește, pe măsura derulării tragice a faptelor, în convingerea țăranilor că adevăratul lor împărat este Horea.

Autorul demonstrează în final, urmărind răsunetul răscoalei în lumea europeană și extra-europeană, că evenimentul

de la 1784 din Transilvania este situat nu numai cronologic, dar și sub aspect social-politic și ideologic în epoca Războiului de independență americană și a Marii Revoluții Franceze. Pledoaria lui Brissot dovedește în ultimă instanță, în ciuda unor deformări și exagerări din presă, memorialistică, artă plastică etc., că lumea progresistă europeană a receptat sensul real al evenimentelor din Transilvania. Judecând ideile generoase cuprinse în programul răscoalei, idei ce vizau desființarea edificiului economic și social al feudalismului și așezând aceste idei față în față cu faptele, autorul ajunge la o concluzie de tulburător adevăr: "Documentația întinsă, tumultul faptelor demonstrează fără echivoc caracterul întru totul țărănesc al răscoalei. Nici prin cauze, nici prin desfășurare, nici prin organizare și nici prin țeluri, nici prin mentalitate ea nu depășește marginile a ceea ce se numește țărănesc /.../. Obiectul ei final, desființarea raporturilor feudale, în gura maselor dezlănțuite, circulă mai simplu, mai fragmentar, într-un radicalism simplificator, nimicitor, într-o viziune proprie mentalității țărănești: nobilime și iobăgie să nu mai fie!". Această formă de manifestare integral țărănească, nu exclude însă, în viziunea autorului, reflexele încurajatoare ale iluminismului, raportările la politica despotismului luminat și nici aportul țărănesc la formarea națiunii române. Din paginile cărții se desprinde nu numai o lume de iobagi revoltați împotriva nedreptăților sociale, ci și o imagine a românilor asupriți, supuși oprobriului și disprețului în propria lor țară. Răscoala, alături de Scoala ardeleană și de mișcarea Supplex-ului, demonstrează, conform convingerii autorului, încheierea în a doua jumătate a veacului XVIII a unui nou tip de comunitate și coeziune umană în spațiul nostru - națiunea română.

Este important de subliniat că toate aceste judecăți de valoare, toate aceste generalizări teoretice reies prin intermediul unui procedeu sui generis; autorul, cum singur mărturisește, a lăsat "actorii, evenimentele, răscoala însăși să se nareze", aparent nu a comentat fiecare mărturie pentru a nu altera (printr-o dublă intervenție) nuditățile și veridicitățile faptelor. Și totuși, tocmai această "discreție" a autorului, a condus la cel mai veridic tablou al răscoalei, receptat conform sensibilității generației noastre. S-a

operat printr-o comentare și interpretare intrinsecă a faptelor, încât, în final, cititorul rămâne surprins de mulțimea de sensuri și semnificații ale cărții.

"Răscoala lui Horea" exprimă concentrat nivelul superior al unei istoriografii mature, pe cale de a-și exprima tot mai vădit, cu responsabilitate și obiectivitate, opțiunile în interpretarea memoriei colective românești.

Ioan Aurel Pop

Academician ȘTEFAN PASCU

**REVOLUȚIA
POPULARĂ
DE SUB
CONDUCEREA
LUI HOREA**

EDITURA MILITARĂ, BUCUREȘTI, 1984